

Röportaj (Interview)

Cilt 1 - Sayı 2: 107-113 / Temmuz 2018
(Volume 1 - Issue 2: 107-113 / July 2018)

İSPANYOLCA ÇEVİRMEN OLCAY ÖZTUNALI İLE BİR SÖYLEŞİ

Betül ÖZCAN DOST¹

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Samsun, Türkiye

Gönderi: 27 Nisan 2018; **Yayınlanma:** 01 Temmuz 2018
(Submission: April 27, 2018; **Published:** July 01, 2018)

Özet: Bu söyleşide İspanyolca çevirmen ve akademisyen Dr. Öğretim Üyesi Olcay Öztunalı'nın çevirmen kararları, çeviri ve çevirmenin rolü, çeviri sürecinde yer alan aktörler ve bu süreçte karşılaşılan sorunlar ışığında çeviri süreci hakkında düşüncelerine yer verilmektedir. Çeviri öncesi hazırlıktan çevirinin hedef kitleye ulaşmasına kadar geçen aşamaları kapsayacak şekilde bir söyleşi gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Söyleşide ortaya konan düşüncelerin hem profesyonel çevirmen hem akademisyen kimliği taşıyan bir kişiye ait olması sebebiyle, bir çevirmenin tecrübelerinden ve bir akademisyenin kuramsal bilgilerinden yola çıkarak ortaya konduğu söylenebilir. Bu sebeple, çevirmenlere de Çeviribilim öğrencilerine de fikir verici nitelikte olması hedeflenmiştir. Çeviri sürecinin hazırlık aşamasıyla ilgili bir soruyla başlayan söyleşi çeviri kavramının devamlılığının nasıl sağlanabileceğinin tartışılmasıyla sona ermektedir. Tüm bunlar tartışılırken çevirmenin de uzmanlık alanı olan edebi çeviriden, özellikle de İspanyol edebiyatından örneklerle ağırlıklı olarak yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Çeviri Süreci, Çevirmen, Edebiyat

An Interview with the Spanish Translator Olcay Öztunalı

Abstract: In this interview, translator and academician Asst. Prof. Olcay Öztunalı's opinions on translation process is given in the light of translator decisions, the role of translation and translators, actors in the translation process and problems faced in this process. It has been aimed to make an interview in a way that will include all the steps of translation starting from the preparation period until the translation reaches its target group. The opinions put forth in the interview belong to an individual with both professional translator and academician identity. Therefore, it can be said that they are based on both experiences of a translator and theoretical information of an academician. For this reason, this interview targets at providing insight for both translators and Translation Studies students. It starts with a question on the preparation period for a translation and ends with discussion on how to enable sustainability of the concept of translation. While discussing all the questions, examples from literary translation, especially translation from Spanish literature, are mainly given place as it is Öztunalı's area of specialization.

Keywords: Translation, Translation Process, Translator, Literature

*Corresponding author: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Samsun, Türkiye

Email: betul.ozcan@omu.edu.tr (B. ÖZCAN DOST)

1. Giriş

Olca Öztunalı'nın da belirttiği üzere, "bir diyalogun, birbirinin varlığını kabul eden en az iki (farklı) kişi gerektirmesi gibi, çevirinin de birbirinin varlığını kabul eden en az iki (farklı) dil, iki (farklı) kültür gerektirdiği" bir gerçektir (Öztunalı, 2017). Bu bağlamda, çeviri insanlığın ilk günlerinden beri insan hayatının bir parçası olmuş ve farklı dil ve kültürler arasında iletişim kurulmasını sağlamıştır. Birçok kuramcı, dilbilimci, filozof ve çevirmen çeviri üzerine kafa yormuş, çeviri hakkında düşüncelerini ortaya koymuş ve çeviri sürecinde kullanılabilecek farklı çeviri yöntemleri ve stratejileri ortaya koymuştur. Çevirinin mümkün olup olmadığı bile zaman zaman tartışılan konular arasında yer almıştır.

Çevirinin önemini ve kapsamını düşündüğümüzde, birçok tanımının yapılması oldukça doğaldır. Söyleşiye yer vermeden önce, çevirinin ne olduğu hakkında bilgi vermesi açısından bu tanımlar önem kazanmaktadır. Basil Hatim ve Ian Mason çeviriyi "bir iletişim eylemini kültürel ve dilsel sınırlardan geçerek aktarmayı hedefleyen bir iletişim eylemi" olarak tanımlamaktadır (Hatim ve Mason, 1997). Bu tanımda, çevirinin diller ve kültürler arası iletişimi sağlama misyonuna dikkat çekilmektedir. Eugene Nida ve Charles R. Taber ise çeviriyi "kaynak dil iletilsinin ilk önce anlam, ikinci olarak ise biçim olarak en yakın ve doğal eşdeğerini bulmak" olarak tanımlamaktadır (Nida ve Taber, 1969). Bu tanımda ise çeviride eşdeğerlik kavramına vurgu yapılmaktadır. Hans Vermeer ise çeviriyi "kaynak kültürdeki özel duruma ilişkin beklentilerin yerine gelmesi için gerekli tepkileri öngörececek biçimde, bir kaynak metnin yerine erek metin koymak" olarak tanımlamaktadır (Vermeer, 2004). Vermeer'in tanımında ise çevirinin işlevi üzerine odaklanılmıştır. Diğer yandan, Tejaswini Niranjana çeviriyi sömürgeleştirilenlerin durumunu ortaya koyan ve eşitsizliğe dayalı güç ilişkileri için kapsayıcı bir metafor olarak görmektedir (Niranjana, 1992). Farklı kuramcılar tarafından ortaya konan tüm bu farklı tanımlar çeviriye farklı yaklaşımların ortaya konması ve çeviri bilimin günümüze kadar olan yolculuğu hakkında fikir vermesi açısından önemlidir.

Bu söyleşi kapsamında, çevirmen ve Dr. Öğretim Üyesi Olca Öztunalı'nın hem bir çevirmen hem de bir akademisyen olarak çeviri süreci konusunda düşüncelerine yer vermek amaçlanmıştır. Bu çalışmada, çeviri süreci bir bütün olarak ele alınmış ve çeviri üzerine çeşitli noktalar ile ilgili fikir verici nitelikte bir çalışma ortaya koymak hedeflenmiştir. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde görev yapan Dr. Öğretim Üyesi Olca Öztunalı, İspanyol ve Güney Amerika Dili ve Edebiyatı, Kültürel Çalışmalar, Türk Edebiyatı, Karşılaştırmalı Edebiyat, Modern Şiir, Şiir Çevirisi ve Ardıl Çeviri alanlarında çalışmalar yürütmektedir

(Öztunalı, 2018). Öztunalı Laura Esquivel'in Intimas Suculencias-Tratado Filosófico de Cocina adlı eserini Saklı Lezzetler-Mutfağa Felsefi Bir Yaklaşım başlığıyla Türkçeye kazandırmıştır (Öztunalı, 2018) ve 2'ym Şimdi başlıklı bir şiir kitabı bulunmaktadır (Karakaşlı, 2011).

2. Söyleşi – Sorular ve Cevaplar

Çeviri sürecinizin hazırlık aşamasından biraz bahsedebilir misiniz?

Olca Öztunalı: Çeviri sürecimin hazırlık aşaması çok uzun sürer. Aslında belki benim şöyle bir avantajım var. Alanım bu olduğu için, kendi alanımda çeviri yapıyorum. Bu yüzden belki bunun ne kadar uzun sürdüğünü kendim de fark etmiyorum çünkü zaten bu süreç benim çalışma sürecim. Ben edebiyatçıyım ve filologum, edebiyat eserleri ve şiir çevirisi yapıyorum. Böyle olunca da zaten süreç kendiliğinden işliyor ama örneğin Lorca bilmeseydim, Lorca çevirmeye kalksaydım, Lorca'nın bir şiirini çevirmek için ne kadar bir ön çalışma yapmam gerektiğini sorsaydınız bana, ben size en az 6-7 ay derdim. Lorca'nın şiirini anlayabilmek, onun semboljisini bilebilmek... Endülüs şairinin ne demek olduğunu bilebilmek, Endülüs şiirini bilebilmek ve dediğim gibi en önemlisi onun sembollerini bilmek adına... Çünkü bu çok ciddi sorunlara yol açan bir durum. Eğer bir şairi tanımiyorsanız ya da bir yazarı, onun sembollerini bilmiyorsanız bambaşka şeyler yazabilirsiniz.

Çeviri esnasında karşılaştığınız aktarım problemleri nelerdir ve siz bunlarla nasıl başa çıkıyorsunuz?

Olca Öztunalı: Genellikle sıkıntılarım ne olabilir diye düşünüyorum. Deyimler olabilir. Bazen şiir çevirilerinde söz oyunları olabilir. O dile has ifadeler olabilir. İşte böyle durumlarda, kendi dilimde benzer bir ifade biçimi mi kullanayım veya dipnot mu koyayım gibi kuşkularım olabiliyor ya da bazen cümle yapısından kaynaklanan sıkıntılar oluyor, özellikle İspanyolca uzun cümleler için. İspanyolca çok kıvamlı bir dildir. Latineden devşirme bir dil olduğu için 'que' bağlacıyla çok uzatabilirsiniz cümleleri ve ne kadar uzatarsanız uzatın her zaman akıcılığını korur. Ancak aynı şekilde çok uzun cümleleri Türkçede devrik olmadan yaptığımız zaman bazen üslup bozulabiliyor. Bu biçimde uzun cümlelerle kurulan uzun bir roman İspanyolca çok rahat okunur ama yazarın akıcı üslubunu koruyamadığımız zaman Türkçede 300-500 sayfalık roman o kadar uzun cümlelerle çok rahat okunmayabilir. Bu yüzden de bu gibi durumlarda Türkçede çok da sık kullanmadığımız, İspanyolcada çok yaygın olan devrik cümleyi kullanmayı tercih ediyorum üsluba bağlı kalmak adına. Biçimle içerik arasındaki o dengeyi sağlamak için... Genel olarak sıkıntı oradan çıkar. Yoksa tek başına çok fazla bir sıkıntı çıktığını

söyleyemem. Şiirde bu dediğim durum çok daha yoğun ve belirleyici olarak karşımıza çıkar.

Çeviri yaparken karşılık bulamadığınız ifadeler olduğunda nasıl bir yol izliyorsunuz?

Olca Öztunalı: Örneğin bu sanatsal bir çeviri ise, edebi bir çeviri ise, o ifadeyi belki orada vermeyip başka bir ifade kullanabilirim. Mesela bu bir şiir çevirisi ise, oradaki yoğun ifadeyi çok sonraki mısralarda Türkçede karşılık bulduğum başka bir ifade ile verebilirim. Yani çeviriyi bütün bir kompozisyon olarak düşünerek, kelime kelime düşünmeden o hissi, o çağrışım alanını yakalayabilirim. Tabii ki bu durum şiirde çok daha kolay çünkü şiir küçük bir kompozisyonudur. Dolayısıyla o küçük kompozisyonda bunu görmek çok kolay. Ancak tabii roman ve diğer türlerde daha zor olabilir. Böyle durumlarda ben her zaman ne yaparım? Dipnot koymaktan kaçınmam eğer çok oturmuş bir Türkçe varsa. Tabii ki birebir karşılığı değil, o anlamı veren Türkçeden bahsediyorum. Birebir karşılık asla düşünmüyorum. Çeviriyi de bu şekilde algılamıyorum ama bu da yoksa dipnot koyarım. Bunda hiçbir çekince görmem, aksine bunda şu yaklaşım da benim hoşuma gider: 'Bir çeviri okuyorsun ey okur! Bu bir çeviri metin, yani bunla ne ben özdeşleşiyorum ne sen özdeşleşiyorsun. Başka bir kültür bu'. Buna işaret etmek de hoşuma gider, bundan rahatsız olmam.

Farklı kültürler kimi sözcüklere sözlük anlamları dışında yan anlamlar da yüklerler. Sözlükler sözcükleri ilk anlamları ile ele aldığından dolayı çevirmeni yanıltabilirler. Siz böyle bir sorunla karşılaştığınızda nasıl bir yol izliyorsunuz?

Olca Öztunalı: Bunun bilincinde olmak zaten sizin orada nasıl bir yol izleyeceğinizi size gösterir. Çevirmen olarak uyanık ve bilincinde olmak... Çevirmen her zaman böyle hafif gülümseyen, ironik bir şekilde metne belirli bir uzaklıkla bakan, metnin o yumuşaklığının içinde her an küçük bir hançerin çıkacağını bilen ve bunun tedirginliğiyle ilerleyen bir okurdur. Böyle bir tedirginlikte olmalı zaten, edebiyatın özüdür bu. Bu yüzden bazen sözcüğün sözlük anlamını kullanmazsın ya da onu öyle bir şekilde kullanırsın ki o metnin o küçük gülümseyişini okura aktarırsın bir şekilde. O ikircikliliği aktarırsın. En olmadık durumlarda dipnot kullanırsın ama asla bu durumu yok saymazsın. Demek istediğim o. Yani bu durum metinle ilgili.

Kabullenip ona göre hareket ederek...

Olca Öztunalı: Evet. Metinle ilgili durumu, zorluğu kabul etmek... Bunlar çeviriyi güzelleştiren faktörlerdir. Zaten dikkat edersek çeviriyi zorlaştıran bütün faktörler çeviriyi güzelleştiren faktörlerdir. Yani sadece bunları yok saymamak gerekiyor.

Nurullah Ataç kaynak metni Türkçe erek metne Türkçe söyleyerek aktarmaya önem verirken Nazım Hikmet Türkçe erek metinde kaynak metin

yazarının dilinin aktarılmasından yana bir tutum sergilemiştir. Siz metni okura ulaştırmaktan, yani yerleştirmekten mi yanasınız yoksa okuru kaynak metne götürmeyi, yani yabancılaştırmayı mı tercih ediyorsunuz?

Olca Öztunalı: Çok güzel bir soru. Ben her ikisini de tercih ediyorum ve zaman zaman her ikisini de yapıyorum. Tek bir yöntem seçip ona göre davranarak bu tür bir önyargıyla da çeviriye başlamıyorum çünkü metin de bir süre sonra taleplerini ortaya koyar, ne istediğini gösterir. Bu, ikili bir süreçtir. Bu süreçte çevirmenin metni kısıtlayıcı bir hakimiyeti yoktur. Bunu ifade etmek çok zor ama çeviri yapan herkes bilir, çevirmenin bir haddi vardır dokunmaması gereken. Nereye kadar dokunacağını bildiği bir eseri vardır. Heykeltıraşlık gibi bir şeydir bu, birazcık fazla yontarsan o eser gider. O anlamda çevirmen her zaman haddini bilir. Mesela yazar kendi dilinde eğer dili çok kırıyor, günlük dilden çok uzaksa, çok avangart bir yaklaşımı varsa, dili çok zorluyorsa ve çevirmen bunu anlaşılır kılmak için kendi dilinde farklı uygulama yaparsa tabii ki mahvetmiş olur metni, değil mi? Yazarın zorlayarak yarattığı bir dili ortadan kaldırmış olursunuz. Bu anlamda ben burada metni dilime yaklaştırmayı değil, dilimi metne yaklaştırmayı tercih ederim ve gerekirse orada dipnotlar koyarım. Önemli olan o tadı vermek ama bunun matematiksel bir karşılığı yok çünkü metin canlıdır, değişkendir, açıktır. Dolayısıyla çeviri, metni yakalamaya çalışıyor, metni kendine uydurmaya kalkmıyor. Bu anlamda da ben her türlü yöntemi kullanabiliyorum. Bazen aynı eserde iki farklı yöntemi de kullanabiliyorum. Bazen çok da Türkçeleştirdiğim zaman oluyor. Çok güzel Türkçeleştirebilirsin ama dediğim gibi bunu metinle olan iletişim belirler, metnin dışında tek başıma aldığım bağımsız bir karar değil.

Yabancı dilde doğan yeni bir kavramın Türkçeye ilk kez kazandırılması sırasında ilk adımı atan çevirmen olmaktadır. Bu bağlamda çevirmenin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz bir çevirmen olarak bu konuda nerede duruyorsunuz?

Olca Öztunalı: Evet. Çok tedirgin oluyorum böyle durumlarda çünkü böyle bir durumda aynı zamanda nerdeyse sosyolojik bir işlev de üstleniyorsunuz. Böyle bir kelimeyi ilk çevirme anında... Ben bu gibi durumlarda genellikle o terimin kullanım sürecini birazcık açıklarım, sosyal çerçevesini çizerim. O ülkede hangi bağlamda ne şekilde kullanıldığını anlatırım ve eğer Türkçeye çevireceksem o terimin Türkçedeki karşılığı çok farklı bağlamlarda kullanılıyorsa da açıklamamı yaparım. Hangi anlama göre kullanıldığını, orada bunun neyi ifade ettiğinin ve bazen hangi kökten geldiğinin açıklamasını yaparım. Bütün bu bilgilerin bazen Türkçe düşünürken de okura ve bana faydası dokunur.

Bir bütün olarak çeviri süreci düşünülürken çevirmen kararları ne kadar öneme sahip oluyor sizce? Çevirmenin uzman olarak görüldüğünü söyleyebilir miyiz?

Olca Öztunalı: Ben tabii hep edebiyat çevirisi çerçevesinde konuşuyorum. Dünyanın neresine bakarsanız bakın aslında edebiyat çevirileri çok büyük olasılıkla, çok büyük miktarlarda edebiyatçıların işidir. Şiir neredeyse tamamen şairlerin işidir de edebiyat çevirisi de edebiyatçıların işidir. Avrupa'ya baktığınız zaman çevirmen çoğunlukla akademisyendir. Şiir çevirmeni de şairdir ve yine akademisyendir. Yani Avrupa'da çoğu profesör-şairlerdir, profesör-edebiyatçılardır. Dolayısıyla bu belki bizim için birazcık uzak olabilir ve bu anlamda da sıkıntılar olabilir. Şuna kesinlikle katıldığımı söyleyebilirim. Çevirmen uzman olmak, çevirdiği metni bilmek durumundadır. Konudan çok uzak olan bir insan oturup da ben şimdi Octavia Paz çevireyim, ne kadarlık bir araştırma gerekir bana diye sorarsa, ben ona en az 4 yıl filoloji okumasını önerebilirim. Yani bu o kadar pratik bir uğraş değil. Fakat şu olabilir, çok iyi okur olabilir mesela, o başka bir şey. İyi bir okurdur. İyi okuru çok önemsiyorum, edebiyat okuyordur zaten o. O zaman tabii ki olur ve çok da güzel olur. Alt yapı olarak zaten sorunu yoktur. Okumak her işin başı, o zaman zaten iyi bir çevirmen de olursunuz. Bütün bunlar sabır, zihinsellik, duygu ve derinlik gerektiren işlerdir, okumak tutkudur. Hiç okumayı sevmeyen bir insanın ben çevirmen olduğunu hiç görmedim. Olsa bile bu konumda uzun süre kalamaz.

Çevirmenin çeviri sürecine kendi bakış açısını ve kişiliğini katması veya bu süreçten bunları soyutlaması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Olca Öztunalı: Yani tabii bu ister istemez olan bir şey. Çevirmen bir kere bir insan ve bir okur. Bir yapıtı nasıl algılıyorsa bütün birikimiyle, o yapıtı algıladığı şekilde okuyacak, okuduğu şekilde de çevirecek. Zaten ister istemez yapacağı budur. Burada kendini yok sayamaz. Bu durum kaçınılmaz ama dozunu çok iyi ayarlaması gerekir. Başrole bir çevirmen olarak kendini değil yapıtı yerleştirmek, aktarmak gereklidir. O yüzden çevirmen haddini bilmeli. Bu çok önemli çünkü çeviri narsisizme yakın bir alan. Bütün kelimeler benim deyip de o zaman ön plana geçebilirsiniz, değil mi? Metinden ve yazardan da daha ön plana çıkabilirsiniz. Bir bunun doğallığının olması bir de başta buna göz dikmek var. İşte bütün bunlar kokar. Çeviri öyle bir şeydir ki metin o kadar saf bir şeydir ki hangi dilde olursa olsun çevrildiği anda bütün bu yapıtlıklar sarkar. Onu görürsün. Okur bunu hemen anlar, hiç şaşmaz. O yüzden ben o süreçte sadece donanımlı olmak, sonra da samimi olmak gerektiğine inanıyorum.

Özellikle edebiyat metinleri söz konusu olduğunda iletilmek istenen mesajların okurlar tarafından

alınmasında sorunların ortaya çıkabileceği bilinen bir gerçektir. Aynı toplumsal koşulları paylaşmayan, tarihi ve dünyayı algılamada farklılıklara sahip olan kültürlerin iletişimde çevirmenin görevi ve konumu nedir sizce?

Olca Öztunalı: Öncelikle edebiyat eserlerinde ön sözün bu anlamda çok önemli olduğunu düşünüyorum. O edebiyat eserinin yerini belirtmek için tarihini, hangi koşullarda, ne şekilde yaratılmış olduğunu, yazarın sanat anlayışını ve belki bir de yazarın eğer çok etkiliyorsa biyografisini bütünlüklü biçimde aktarmak yerinde olur. Ancak, buna çok fazla anlam yüklemiyorum çünkü şuna inanıyorum: Edebiyat eserinin o kadar büyük bir etki gücü var ki kendi okurunu zaten bulur. Oturup öbür coğrafyada bunu seçen ve okuyan bir insan zaten onun izini sürmüştür. Zaten her yazar kendi okurunu önden bulur. Daha kitap ulaşmadan bulur. O izlek oluşmuştur, dünyanın her yerinde o izleği takip eden insanlar vardır. Aynı düşüncede insanlar vardır. Hepimiz aynı kürede yaşıyoruz. Dolayısıyla onu bulan okur, oradaki çevirmenden de bu işi daha iyi biliyor olabilir. Daha iyi hissediyor olabilir. Bu yüzden kitabın açık anlatımını ve sonsuz anlaşılma olasılığını açık bırakmak gerektiğini düşünüyorum ve buna güveniyorum. Elbette bir açıklama yaparsınız çevirmen olarak ama zaten metni tamamen kimse açıklayamaz, gerek de yok. O bir yerden sonra yazarıyla okuru arasındaki akde bırakılmalı çünkü her yazar herkes için yazmaz. Her yazarın yazdığı bir okur biçimi vardır. O okur da o yazarı bulur zaten. Çevirmenin burada gene haddini aşarak aşırı endişe duymasına gerek yoktur.

Çevirmenin nerede duracağını iyi bilmesi gerekiyor.

Olca Öztunalı: Evet. Ben bunu çok iyi anlatmalıyım, sakın yanlış anlamayın türü bir yaklaşımda aşırıya kaçarsa sağlıklı olmayabilir çünkü okur diye de bir gerçek var. Okur çok önemli, burada çevirmeni de aşan bir anlamı vardır okurun. Tabii ki okurla o yazarın daha o metin çevrilmeden bir bağı oluşmuştur. O yüzden o metni çevirenin o konuda bir endişe duymasına gerek yok. Çok abartmamakta da fayda var çünkü çevirmen bütün zamanların bilicisi değil.

Ne çok önemsemeli ne de çok küçümsemeli.

Olca Öztunalı: Evet. O kendi çapında, kendine göre yapmalı ama bütün insanlık adına veya bütün okurlar adına bir şey yapmamalı. Şimdi şu unutulmamalı: Onun da bir algısı var, onun da bir sınırı var, onun da bir çapı var. O noktada yapmalı, her zaman ucu açık bırakmalı. Tehlikelidir kesin yargılar. Bu yüzden önsözler çok önemli. Önsözlerde kesin yargılar çok önemli, kesin yargılardır asla bulunulmaması gereken.

İkinci dil üzerinden çeviri yapılması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

Olca Öztunalı: Bazı durumlarda gerekli diye düşünüyorum. Bazı durumlarda kültür olarak iki dil birbirinden o kadar uzak olabiliyor ki o zaman üçüncü bir dile gerek duyuluyor. Yani eğer çok iyi bilinmiyorsa, ikinci bir dilden çeviri yapılabilir ama çok dikkat edilmesi gerekir. Tabii ki önemseydiğim birinci dilden çeviri çünkü ikinci dilden çeviride şöyle bir sorun da var beni çok korkutan, çok ürküten, çok rahatsız eden. Çeviri sadece dilin çevirisi değil. İkinci dilden yaptığımız zaman bir çeviriyi, ikinci dilin o birinci kültür üzerindeki algısını da çeviriyorsunuz. Örneğin, Borges'i Anglosakson kültür üzerinden çevirirseniz ve Borges'in önsözünde Anglosakson kültürünün Borges'i nasıl algıladığını Borges'in tek gerçeği buymuş gibi aynen kabul edip yazarsanız, kültürel bir karmaşa yaratmış olursunuz. O zaman Anglosakson kültürünün Hispanik edebiyatı algısını tek gerçek sanıp bu gerçeği her dilde savunmuş ve Güney Amerika edebiyat tarihini Türkçede bu algı üzerinden yazmış olursunuz. Dil aynı zamanda kültür demek, tarih demek, her şey demek. Dolayısıyla çok hassas davranılmalı diye düşünüyorum. Ancak, olamaz mı? Olur. Çok güzel örnekleri var mı? Harika örnekleri var. Bu konuda da olmaz demiyorum. Zaten çeviride olmaz diye bir şey yoktur herhalde.

Bir metni çevirirken bildiğiniz bir diğer dile çevrilen çevirilere de bakar mısınız? Bu, çeviri sürecinize nasıl yansır?

Olca Öztunalı: Evet. Bazen bakarım. Her zaman değil ama elimde eğer bakabilme şansım varsa bakarım. Bundan çok hoşlanırım. Bu hem bazen anlamadığımız, emin olmadığımız şeyler adına faydalıdır hem de iki dilin düşünce biçimini anlamak için faydalıdır.

Çeviri bir de algı meselesi olduğu için mesela İspanyolcadan yaptığım çevirilerde İngilizce çeviriyi bazen çok pratik ve çok yalın ama derin bulurum. Bazen beni çok eğlendirir, Anglosakson'u o anlamda İspanyolca ile karşılaştırdığımız zaman çok kısalığı, yalınlığı, sadeliği ve derinliği vardır. İspanyolca biraz zahmetli, uzun bir dildir. Biçim olarak da öyledir. Bu tür çalışmalar bana bir izlek oluşturur. Hani direk olarak neye yarar bilmiyorum ama bu süreç beni zenginleştirir, onu biliyorum. Bir de güzel bir şeydir. Önemli birini çevirirken ya da bir çeviriyi yaparken üzerinizdeki sorumluluğu hafifletir. O çevirinin başka dillerde nasıl çevrildiğini bilmek özellikle sanat eserlerinde bir yandan da gerekli bir sorumluluktur. Çevirmenin sorumluluğundadır gibi geliyor bana.

Çevirmen her şeyi çevirebilmeli mi peki?

Olca Öztunalı: Çevirmen her şeyi çevirebilmeli mi? Çevirememeli bence ve lütfen çevirmesin de...

Üzerinde çok tartışılan sorulardan...

Olca Öztunalı: Bir filolog her şeyi bilmeli mi? Bir edebiyatçı her şeyi bilmeli mi? Bilmesi gerekir mi? Bilebilir mi? Bütün o entelektüel ve yaşamsal birikim

dediğimiz oluşum o kadar üst üste ve geniş açılımla gelmiştir ki hakikaten çok değişik alanlarda çeviriyor olabilir. Zaten oradadır. Herkesten aynı kapasite beklenmez; kaldı ki herkesten aynı ilgi ve alaka da beklenmez. Herkesin bir alanı, istediği ve istemediği bir şey, seçtiği bir alan vardır. Bu çok önemli bence. Bu konu çevirmene yüklenen sorumluluk değil, bunu böyle algılamak gerekir. Çevirmen her şeyi çevirmeli, şimdi sen de her şeyi çevir de görelim bakalım gibi bir yaklaşım olmamalı. Çevirmen çevirdiği şeyden menkuldür. Dolayısıyla çevirmen çevirmeye başladıktan sonra menkuldür yaptığı işten, yapmadıklarından değil. O da çok bireysel bir karardır. Ben her şeyden önemlisi çevirinin tutku olduğuna inanıyorum. Bu çok önemlidir her şeyde olduğu gibi. Hiç kimseyi bir şeyleri yapmaya zorlayamazsınız. Şimdi ben bir teknik çeviri yapabilir miyim İspanyolca? Yaparım ama niye yapayım yani? Yapmayım ben o çeviriyi. Onu mühendisler yapsın ya da bu alanda okuyan, bu alandan hoşlanan insanlar yapsın.

Türk tarihi, toplumsal koşulları ve dünyayı algılayışıyla diller arasında nasıl bir bağ görüyorsunuz? Bu bağ çeviriye nasıl yansıyor?

Olca Öztunalı: Tam bir örnek veremeyeceğim ama tabii ki her koşulda yansıyor. Her bir kelimenin bir anlamı var Türkçede. O da sizin bu coğrafyada olmanızı gerektiriyor ona nasıl bir anlam yüklediğini bilmek için. Bazı kelimeler vardır ki onun toplumsal koşullarını, tarihsel koşullarını, ağırlıklarını biz bilebiliriz veya o yabancı dilde o kelime çok hafif bir şekilde kullanılıyor olabilir ve bu bizim bazen canımızı çok sıkabilir. Neredeyse kutsallaştırdığımız kelimeler olabilir. Zaten çevirinin özüdür bunlar. Bunlar olsun, beni rahatsız etmiyor. Çok da hoşuma gidiyor. Zaten çevirinin güzelliği bu. O farklı algıyı görüyorsun farklı dile çevirdiğin zaman. O kelimenin orada nasıl kullanıldığını gördüğün zaman belki ilk başta rahatsız oluyorsun ama sonra merak ediyorsun nasıl algılıyor o kültür bunları diye. O zaman biz nasıl algılıyoruz diye tekrar geri dönüyorsun her bir kelime üzerinden. İşte tam da o zaman o toplumu, toplumsal tarihi ve kendini de bir kez daha okuyorsun. Dolayısıyla burada algıdaki her türlü şaşkınlığı, her türlü şoku benim için güzel bir gelişme olarak değerlendiriyorum. Bu da iyi bir şey sonuçta. Bu çok kültürlüğü, o farkı görebilmek...

Eski bir çeviriniz tekrar basıma hazırlanırken eserini yeniden gözden geçirip kendinizi eleştirdiğiniz ve eserin üstünde değişiklik yaptığınız durumlar oluyor mu? Kendinize yönelik eleştirileriniz en çok hangi yönde yoğunlaşıyor?

Olca Öztunalı: Oluyor tabii, olmaz mı? Oluyor çünkü çeviri sürekli kendinle yüzleşme işi. Kendimle ilgili nasıl eleştiriler yapabilirim diye düşünüyorum. Çok zor bir soru. Belki ben o kadar bunu yapacak kadar bu işte deneyimlenmedim. Daha sonraki yıllarda bana bunu

sormalısınız, belki bu kadar olgunlaşmadım. Ne diyebilirim? Bazen çok derli toplu bir cümle yerine akıcı bir cümleyi tercih edebilirim. O ritmi o dile uydurmayı deneyebilirim. Bu biraz da şiirden... Şiir yazıyorum, sanırım bunun etkisi. Sesin fonetik değerine çok önem veriyorum. Belki ben şu eleştiriyi yapabilirim: Biraz daha ritmik cümleler kuruyor olabilirim. Daha derli toplu hale getirilebiliyor editör tarafından benim çevirilerim. Çok genel anlamda konuşmuyorum. Belki bir iki cümle... Onlara baktığım zaman yadırgadığımı da itiraf etmeliyim. Mesela, bu tamamen görüş farklılığı, orada hiçbir sıkıntı yok. Muhtemelen haklılık payı da olabilir. Şiirle çok haşır neşir olmaktan kaynaklanan bir zenginlik de olabilir. Bu durum yerinde kullanılmazsa haklı bir eleştiri de olabilir.

Aynı veya benzer tarzlarda yazarlar için çeviri teklifi aldığınızda bu işi kabul etme veya kabul etmeme ölçütleriniz nelerdir?

Olca Öztunalı: Bu tamamen öznel bir konudur benim için. Yazarla olan entelektüel ilişkimdir bunu belirleyen. Öncelikle bir okur olarak, sonra bir akademisyen olarak. Çevirisini yaptığım hemen her yazarın zaten okuruyumdur. O kitap da bana gelmiştir, ancak o şekilde kabul ederim. Benim yaşam biçimim böyle. Herkes için aynı şeyi söyleyemem. Yolum tam oraya çıkmış da olabilir, tam o sırada o yazarı merak ediyordum. Bir süre sonra zaten o tür kitaplar gelmeye başlar, yani çok da alakasız eserler çevirmezsiniz. Bir şekilde ilgili, alakalı olduğunuz, oluşturduğunuz altyapıya uygun kitaplar karşınıza çıkar, yayınevi de sizi tanır çünkü.

Bir şekilde onlar sizi bulur...

Olca Öztunalı: Onlar sizi bulur, yayınevi sizi bulur. Bu, karşılıklı bir ilişkidir. Hiç olmadık bir şey çıkmaz hiçbir zaman karşınıza çünkü siz kendi alanınızda çalışıyorsunuzdur. Bu yüzden bir kitap karşınıza çıktığı zaman bir okur olarak nasıl ben bu kitabı okuyayım dersiniz, bir çevirmen olarak da ben bunu çevireyim dersiniz.

Editör ve yayınevi sahibinin çeviri sürecindeki rolü nasıl olmalıdır?

Olca Öztunalı: Ben şimdiye kadar tek bir yayınevi ile çalıştım. Onda da karşılıklı güven ilişkisi oldu. Yayınevi çevirmenini tanımalı, ona güvenmeli. Bu çok önemli. Çevirmenini seçmeli, bilmeli, bırakmalı. Ondan sonra herkes kendi işini yapsın. Çevirmen de, editör de... Bir kitap bittikten sonra bir süre tabi ki onu bırakamıyorsun. O senin eserini gibi oluyor, tuhaf bir şey oluyor. İnsan nevroitik bir sürece giriyor. Bu doğal ama bir süre sonra onu bırakman gerekiyor. Onu bırakacaksın ki editör de işini yapacak. Herkesin kendi ayrı işleri var, onları yerine getirmeleri gerek. Orada bir sıkıntı olacağını zannetmiyorum ama herkesin iletişim içinde olması şart. Kesin aynı dili konuşmalılar, birbirlerini anlamalılar. Tıpkı okur- metin ilişkisi gibi

editör, yayınevi ve çevirmenin arasında zihinsel bir bağ kurulmuş olmalı.

Aynı eserin farklı yayınevleri ve farklı çevirmenler tarafından çevrilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Olca Öztunalı: Çok olumlu karşılıyorum. Hatta kesinlikle böyle olması gerektiğini düşünüyorum. Bu böyle olmazsa da çok üzülüyorum. Sanıyorum böyle bir sıkıntı var şimdi. Bir telif hakkı var mesela... Başkası çeviremiyor. Bazen çok yazık diye düşünüyorum çünkü hakikaten çok değerli eserler bunlar ve her zaman her yeni çeviri yeni şeyler katabilir esere. Yazarın da okurun da o çeviriler arasında bir seçme hakkı olabilir ama düşünabiliyor musunuz çok önemli bir yazarın sadece tek bir çevirmen tarafından çevrildiğini? Bence bu gerçekten olmaması gereken bir şey. Esere de yazık, çevirmene de yazık. O kadar büyük bir yük ve sorumluluk altında niye kalsın ki? Biz bir sürü şiiri, bir sürü edebiyat eserini farklı dillerden ve farklı çevirilerden okuduk. Çevirmenin kim olduğuna bakarak alırdık kitapları. Kütüphanemiz bunlarla doluydu ve bunlardan öğrenirdik çevirinin nasıl bir iş olduğunu, şiir dilinin ne olduğunu. Dediğim gibi çok iyi bir eserin çok korkunç bir çevirisinin yapıldığını düşünelim ve o ülkede sadece o çeviri okunuyor ve o isim dendiği zaman -böyle çok örnek var isim vermemek için kendimi zor tutuyorum- o çeviri biliniyor. Halbuki yazarın onunla bir ilgisi yok. Bunlar eğitim ve kültür hayatını zedeleyen acı şeyler.

Peki sizce bir metnin çevirisi onu aslından daha değerli bir hale getirir mi?

Olca Öztunalı: Getirebilir. Daha değerli demeyelim ama... Değerli... Daha değerli... Tuhaf bir şey... Neden? Neye göre daha değerli? Ne demek daha değerli? Bir şiir bir şiirden daha değerli olabilir mi? Bir eser bir eserden nasıl daha değerli olabilir? Olamaz ama şunu söyleyebilirim. Kendi aslından okumaktan çok hoşlandığım bir eseri bazen Türkçede okumaktan da çok hoşlanıyorum. Çok net bir cümleyi de hemen söyleyebilirim bunun bir sakıncası yoksa. Pablo Neruda'nın Bu Gece En Hüzünlü Şiirleri Yazabiliriz adlı şiiri çok önemli mesela. Güzel bir şiirdir ve İspanyolcası da güzeldir. Onun da Hilmi Yavuz çevirisi vardır. Bu dediğim çeviri olağanüstü güzeldir ve ben bazen Hilmi Yavuz çevirisini okumaya gereksinim duyarım. O benim için ayrı bir metindir ve ben o metni okumaya gereksinim duyarım, İspanyolcasını değil. Aynı şey bazen Borges çevirilerinde de olur. Türkçede o kadar hoş bir şiirselliği vardır ki oturur onu okuma ihtiyacı hissederim. Çok değerli bir metindir bu. Ancak, biri diğerinden daha değerli demek zaten manalı değil.

Bir dile çok sayıda çeviri eser kazandırılması o dili zenginleştirir mi?

Olca Öztunalı: Elbette zenginleştirir. Tabi, nitelikli çeviri eserden ve nitelikli çevirmenlerden

bahsediyoruz, değil mi? Çünkü önemli olan sayıdan çok nitelik. Matematikten örnek vermek isterim. Matematik de şiir gibidir. Örneğin, bir ispat yapılır. Daha sonra o ispattan yüz sene sonra biri çıkar der ki ben bu ispatın daha güzel bir yöntemini buldum ve aynı ispatı başka biçimde yapar. İspat yapılmış artık, değil mi? Buna rağmen... Üstelik bir bilim dalı bu... Niye bir daha ispat yapılınsın? Niye sanatsal bir kaygısı olsun? Onun da sanatsal bir kaygısı vardır. Daha güzel bir ispat ne demek? Daha kısa, daha orijinal demek. Orada bile bir güzellik payı varken, çeviri gibi bir alanda bir eser çevrildi diye bir daha çevrilmeyecek! Bu olacak iş mi? Bu tekerleği bulmak gibi bir şey değil ki! İyi çeviriden söz ediyorsak eğer, elbette tekrar tekrar çevrilsin.

Bir dile çok sayıda çeviri eser kazandırılması o dilde anadilde yazılan eserler anlamında üretkenliğe ket vurur mu? Ne gibi ters etkileri olabilir?

Olca Öztunalı: Ben hiç bu şekilde düşünmedim. Tam aksini düşünürüm ben her zaman.

Zenginleştirdiğini...

Olca Öztunalı: Kesinlikle. Dünya döner, her şey gibi kültür de döngüsel. Sürekli yenilenir, eğer o kapılar kapatılırsa kültür kendini çürütür. Kültür dediğiniz şey dünyadan ayrı bir parantez değildir. Hepimiz dünya kültürünün yapı taşlarıyız. O anlamda eğer bu kültürü korumak istiyorsak o dünya kültürünün içinde yerimizi almalıyız. Kültür ancak bu şekilde korunur. Yerini almak ne demektir? Almak ve vermektir. Siz çevireceksiniz ki siz de çevrilesiniz. Çeviri karşılıklı bir alışveriş. Yani siz aman ben bunu bu kutuda muhafaza edeyim diye bu alışverişi tıkarırsanız o besin çürür. O kültür yozlaşır.

3. Sonuç

Çeviri, hazırlık aşamasından alıcısına ulaşana kadar ciddi ve özenli çalışma gerektiren bir eylemdir. Çevirmen, çevirisini yaptığı alanın (edebi çeviri, teknik

çeviri, tıp çevirisi, hukuk çevirisi, vb.) gereksinimlerinin farkında olarak çeviri sürecini yürütmekle yükümlüdür. Üstlendiği bu sorumluluk göz önünde bulundurulduğunda, Öztunalı'nın da dediği gibi hep sürecin bilincinde ve uyanık olmalıdır. Bu sebeple, çevirmen çeviri yaptığı dillere ve kültüre hakim olmalı, iyi bir okuyucu olmalı, alanındaki gelişmeleri takip etmeli, kültürler arası farkları görebilmeli, çeviri sürecindeki diğer aktörlerle iyi ilişkiler içinde olmalı, kaynak metne hassasiyetle yaklaşmalı, kullanacağı çeviri stratejileri konusunda önyargılı davranmamalı ve açık görüşlü olmalıdır.

Çevirmen tüm bunları yerine getirme konusunda hassasiyet gösterdiğinde, çeviriyi zorlaştıran tüm bu faktörlerin aynı zamanda çeviriyi güzelleştirdiği ve zenginleştirdiği görülecektir. Bu bilinç ve hassasiyetle erek dile kazandırılan nitelikli çeviri metinler de o dili ve kültürü zenginleştirecektir. Bu şekilde, diller ve kültürler arası karşılıklı alışveriş sağlanmış olacaktır.

Kaynaklar

- Hatim B, Mason I. 1997. The translator as communicator. New York: Routledge, 1.
- Karakaşlı K. 2011. Şiirin şiirleri, hayatın müziği. <https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2011/03/31/siirin-siirleri-hayatin-muzigi>. (Erişim Tarihi: 20.04.2018)
- Nida E, Taber CR. 1969. The Theory and Practice of Translation. Leiden: Brill, 12.
- Niranjana T. 1992. Siting Translation: history, post-structuralism and the colonial context. Los Angeles: University of California Press.
- Öztunalı O. 2017. Toledo çevirmenler okulu'nda gerçekleştirilen çalışmaların kültürlerarası yeri ve önemi. DTCF Derg, 1337: 1323-1339.
- Öztunalı O. 2018. CV. http://www.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/images/olcay_oztunali_ceviribilim_tr.pdf. (Erişim Tarihi: 24.04.2018)
- Öztunalı O. 2018. Çevirmenin kitapları. <https://canyayinlari.com/Kisiler/11248/olcay-oztunali>. (Erişim Tarihi: 24.04.2018)
- Vermeer H. 2004. Çevirinin Doğası – Bir Özet, Çeviri Seçkisi-2: Çeviri (bilim) nedir?: Başkasının Bakışı, (haz.) Mehmet Rifat, (çev. Ş. Bahadır, D. Dizdar). İstanbul: Dünya Kitapları, 264.